
Anja Štefan
Folklorni pripovedovalec Peter Jakelj - Smerinjekov

Prispevek predstavlja pravljičarja Petra Jaklja - Smerinjekovega iz Kranjske Gore. Leta 1952 ga je odkril in njegove pripovedi zapisal Milko Matičetov.

The article speaks about Peter Jakelj-Smerinjekov, a story-teller from Kranjska Gora. In 1952 he was discovered by Milko Matičetov who also wrote down his stories.

Lenka Hlebanja:¹ »Vse sort vice je skop spraju, veste. Ankat je nahecov, de sa vsi ta star šli smučat, de se j poj smejav, pa vse tako.«

Ivana Gregori:² »Hûmorja je mel povhnu, dostkrat je pred hišo sedu, dostkrat nis vedu, tisto kar govori, al je res tisto, al se mav laže. V glavnem je pa tko govoru vse tisto, kar je govoru, da je sam v seb verjel.«

Lenka Hlebanja: »Grozno, zlo znajdu se je, zlo. /... / Tak de se j povsod zmazov, če j blo ki narobe. Strašno je znov z jezikan narditi.«

Matičetov: »To, kar sem prej izvedel od drugih – da namreč zamoti tudi matere, ki pridejo iskat zvečer otroke – je tudi sam povedal zadovoljno. Da to nalašč naredi.«³

Smerinjekov: »Peter na bo smowe jedu, zakledar bo mu družga kej, je prefrigan. Tako so oče meni rekli, k so vidli, de sam prefrigan.«⁴

Ivana Gregori: »Je mu tako mimiko obraza, de smo ga gledal, a ne, je nižvov glas, zvišvov glas /.../«

Mati otrok: »Naš otroc so hodil Petra poslušat, so še ponoč vpil. Čist jih je zdijov!«⁵

Mati otrok: »Še ta veličga je grozda, ko začne Peter skladat od hudiča pa take.«

¹ Kmetica iz Srednjega Vrha, rojena 1903; posneto 16. 8. 1997.

² Smerinjekova sovaščanka (roj. 1941), ki je kot otrok poslušala Smerinjekove pripovedi; posneto 27. 6. 1997.

³ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 4; zapis. 20. 2. 1953.

⁴ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 4; zapis. 19. 2. 1953.

⁵ Ta in naslednja trditve sta navedeni v rokopisnem zvezku M. Matičetovega z oznako Jakelj 1; zapis. 21. 12. 1952. Imeni mater nista znani.

Pepa Gromava:⁶ »Pa jih je afulu tudi.« Anja Štefan: »Kaj to pomeni?« Pepa Gromava: »Zlagov se je, no, atrokam. Je se zmišlevov, ne.«

Vse zgornje izjave se nanašajo na Petra Jaklja - Smerinjekovega (1886–1979), mizarja iz Kranjske Gore, ki pa še zdaleč ni bil samo mizar. Po Kranjski Gori in sosednjih krajih so ga ljudje poznali tudi kot izvrstnega pravljicarja. Ko je M. Matičetov l. 1953 v Podkorenu spraševal, ali »imajo koga, ki bi storje znal«, so mu dejali: »Ne, mi ne, pač pa v Kranjski Gori Peter Smerinjekov!«⁷ in so ga napotili k tistemu, ki ga je sam prvič obiskal že l. 1952.⁸ Res je v Petru Smerinjekovem našel pripovedovalca s precej obsežnim repertoarjem in z občudovanja vredno govorno iskrivostjo.

Vendar se zgodba o pripovedovanju v Smerinjekovi družini ne začneja s Petrom. V pripovedovalca se je namreč izoblikoval pod zelo močnim vplivom svoje matere Magdalene Košir, por. Jakelj. »Skup sa nam atrokam prajli, naša sa jih čist zmiri, šival pa storje prajli nam. Velik sām jih pa pol, k sām biv pa mav več, sām jih pa zamirkov bāl.«⁹ Mater omenja pogosteje kot kateregakoli drugega človeka. Zapisom njegovih pripovedi v Matičetovih zvezkih zelo pogosto sledijo izjave: »od mame slišal«, »to so mama prajli«, »to so ranca mama prajli«, »od rance mame«. Gotovo od matere ni prevzel le vsebin svojih pripovedi, ampak je ob pogostem poslušanju njenega pripovedovanja razvil tudi svoje pripovedovalske sposobnosti. Veriga pa teče še naprej. Mati Magdalena Košir, por. Jakelj, pripoved o beraču in gnilih jetrih, ki jo je zapisala med svoje »dnevniške zapiske«,¹⁰ začne s podatkom, da jo je slišala od svoje tete. O Magdalenini teti sicer ne vemo ničesar, o Magdaleni Košir, por. Jakelj, pa se je nabralo dovolj podatkov, da jih lahko sestavimo v sicer nepopoln, vendar zanimiv življenjepiš. Ker prinaša precej podatkov, ki so pomembni tudi v zvezi z našim pravljicarjem, ne bo odveč, če ga navedemo.

Magdalena Košir se je rodila l. 1855 v Rutih (Gozd Martuljek) pri zgornjih Zimovih. Kot petletna deklica je izgubila starše. Ko je bila stara 10 let, je smela v šolo. Obiskovala jo je dve leti, a samo pozimi, če je bilo preveč snega, pa še takrat ne. Z 18. leti je odšla služiti za dekle, pri 24. pa se je poročila z Jožefom Jakljem (1856–1929) iz Kranjske Gore.¹¹ Od Jožetovih staršev sta dobila eno izmed dveh mogočnih kmečkih hiš in večji del takrat zelo velikega Smerinjekovega posestva (Jožefov starejši brat Janez je namreč zgodaj umrl, sestra Uršula pa je dobila drugo hišo in manjši del posestva,

⁶ Smerinjekova sovaščanka, rojena 1915; posneto 25. 9. 1997.

⁷ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 4; zapis. 20. 2. 1953.

⁸ Za Petra Jaklja - Smerinjekovega je M. Matičetov izvedel, ko je na Trgovski akademiji v Ljubljani na povabilo profesorja Avgušтина Pirnata predaval o slovenskih pravljicarjih. Ob koncu predavanja se je dijakom priporočil, naj ga obvestijo, če izvedo za dobrega pravljicarja, pa se je takoj oglasila Smerinjekova sovaščanka in ga napotila k Smerinjekovemu. Poleti 1952, ko je Matičetov kot član terenske ekipe Etnografskega muzeja raziskoval trentarsko duhovno kulturo, je izkoristil prosti dan in se iz Trente peš odpravil v Kranjsko Goro, da bi preveril, ali je Smerinjekov »res pravi«. Že decembra istega leta je pri njem nekaj zaporednih dni zapisoval njegove pripovedi. (Povedal Milko Matičetov, 26. 8. 1998.)

⁹ Trak ISN 112; posneto 29. 2. 1962.

¹⁰ Po zaslugi Danice Hostnikar se je ohranil eden izmed Mohorjevih koledarjev (l. 1934), v katere je Magdalena Jakelj zapisovala podatke iz vsakodnevne življenja, razmišljanja o svojem življenju in o Bogu in pripovedi. Drugi podobni koledarji so se ob prodaji Smerinjekove hiše občini izgubili. Krajše podatke je zapisovala naravnost v koledar, daljša besedila pa na raznovrstne lističe (hrbtne strani kuvert, stare račune, platnice zvezkov ipd.), ki jih je nato v koledar prilepila. Teksti niso opremljeni z datumi, po podatkih v besedilih pa lahko sklepamo, da jih je pisala l. 1934 in morda l. 1935.

¹¹ Podatki so vzeti iz Magdaleninoga avtobiografskega življenjepisa, ki ga je zapisala sama in prilepila v koledar Mohorjeve družbe 1934.

vendar je še to po uspešni poroki prepustila nečaku, Magdaleninemu in Jožefovemu najstarejšemu sinu Jožefu).¹²

Jožef in Magdalena sta imela trinajst otrok. Šest jih je umrlo že v zgodnjem otroštvu, odrasli pa so štirje sinovi in tri hčere (Jožef (1882–1914), Lovrenc (1883–1974), Peter (1886–1979), Andrej (1891–1947), Frančiška (1892–1968), Neža (1894–1949) in Pavla (1896–1931)).¹³

Magdalena – in ne njen mož – je bila tista, ki je postavljala hišni red in vodila gospodarjenje na Smerinjekovi domačiji. Danica Hostnikar¹⁴ se spominja: »Vse je ona komandirala, kaj se bo delalo pri hiši. Ja, pa kako je znala! To so mel vsak svoj dev. Ti to, ti to, ti to. Beden si ni upal reč, da ne bo. Ata je bil pa tak, bəl dobrična.« Pri hiši so imeli tudi dve dekli in hlapca.

Njen odločni značaj je harmonično spremljala možačasta zunanost, na račun katere se je sin Peter pošalil tako: »Smerinka je bwa kasmata in vsi tistga rodu. Se je Bog zmotu. Namesto de b reku: boš bagat, je reku: boš kasmat.«¹⁵ Mati se je pod nosom brila kakor moški.

V svojem kratkem in jedrnatem življenjepisu je Magdalena glavnilo svojega življenja strnila v suhoparno poved brez posebnih čustev: »Živela sem v zakonu 53 let, potem sem postala vdova.« Vendar na drugem mestu zapiše: »Od otroških let mi je bilo vse po volji, ali trpela sem pa zmeraj, noter do 80. leta. Zdaj mi je pa zelo dobro, na moja stara leta. Ne morem Boga zadosti zahvaliti za vse moje dobrote, ki jih uživam pri svojih otrocih, tako da Boga prosim še več let živeti. Potem bodem pa tam zanje prosila, da bodemo vsi skupaj, saj 8 mojih sinov in hčera je že tam.«¹⁶

Zapiski, ki jih je pisala pred zatonom svojega življenja, jo kažejo kot zelo verno. V njih zelo pogosto in z veliko predanostjo omenja Boga in razmišlja o tem, koliko lažje bi ljudje živeli, če bi se pogosteje spomnili nanj. Tudi večino pripovedi, ki jih je zapisala v isti zvezek, je tako ali drugače povezala z vero v Boga in z Božjo pravičnostjo.

Glede na to, da so nam o njej na voljo razmeroma skopi podatki, bi bilo drzno natančneje opredeljevati njeno osebnost. Vendar nekatere fragmentarne, a pomenljive informacije vseeno nakazujejo, da je bila inteligentna, notranje bogata in za svoj stan izjemno razgledana ženska. Sama naj bi se naučila pisati – Danica Hostnikar trdi, da na paši. Sin Peter jo je pred M. Matičetovim pohvalil, da »so mama grozno velik stvari vedli«¹⁷ in da »so vse sami naredili, še piskre vezali, mišnice delali /.../«¹⁸ Zatrdil je tudi, da »so brali mati veliko«.¹⁹ Njen nedvomen stik z literaturo dokazuje citat zadnje kitice Vodnikovega Dramila, s katerim je končala enega izmed svojih dnevniških zapiskov; nekega drugega pa je nasloвила z oznako *Žalostna povest*. Danica Hostnikar se spominja, da je bila redno naročena na knjige Mohorjeve družbe, pa tudi v njenem dnevniku najdemo opombi: »Življenje svetnikov nadalje. za leto. 1935.« in »mohorjeva družba plačana. še 15. Din za svetnike.« V isti koledar je zapisala tudi, da je bilo v

¹² Lojze Jakelj, *Marija na belemrodu* (Kranjska Gora: 1978, tipkopis), 243.

¹³ Gl. op. 12.

¹⁴ Danica Hostnikar je Magdalenina vnukinja in Petrova nečakinja, hči njegove sestre Francke; rojena 1924; posnetek narejen 16. 9. 1997.

¹⁵ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 4; zapis. 21. 2. 1953.

¹⁶ Podatki so vzeti iz Magdaleninega avtobiografskega življenjepisa, ki ga je zapisala sama in prilepila v koledar Mohorjeve družbe 1934.

¹⁷ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 1; zapis. 20. 12. 1952.

¹⁸ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 4; zapis. 18. 2. 1953.

¹⁹ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 4; zapis. 17. 3. 1955.

njenem času le malo gospodinji, ki bi toliko potovale kot ona. Bila je na Dunaju, v Galiciji, v Trstu, Kopru, Beljaku in »Permagarju« (= Hermagor/Šmohor). Svoje razmišljanje o potovanjih je strnila s povedjo: »Ja, če gre človek po svetu, pa marsikaj vidi. To me je zanimalo.« Po besedah Danice Hostnikar se je zato, da bi v Kranjski Gori dobili vodovod, sama napotila celo do cesarja. Kot ugledno vaščanka so jo ob ustanovitvi gasilskega društva v Kranjski Gori izbrali za »kumico« praporu. Znala je zelo lepo risati. O njenem veselju do glasbe ne vemo ničesar, vendar najbrž ne more biti zgolj naključje, da so vsi njeni otroci igrali na kak inštrument: Lovrenc na bas, Peter na harmoniko, Andrej na tamburico/kitaro, Francka na tamburico, Nežka na bandonium harmoniko in Pavla na citre in kitaro. Še pred I. svetovno vojno se je na Smerinjekovi domačiji včasih po delu za šalo igralo; za večino Magdaleninih otrok vemo, da so pozneje igrali tudi v vaškem gledališču (Lovrenc, Peter, Francka, Pavla). Še skoraj slepa hči Neža se je včasih za šalo preoblekla v kroparskega žebjarja in po hišah prodajala žeblje. Magdalenin vnuk Mirko Košir se spominja, da so stara mati vedno kaj zapisovali: »Kako je blo, če je bla žvina bolna, kašna je bla letna, kašna zima, kaj snega je padlo, kolk so krompirja pridelal /.../. Je mewa to že v krvi.« Še kot 80-letna ženica je na lističe, hrbtni strani kuvert in računov zapisovala pregovore, kratka razmišljanja o Bogu in svojem življenju ter kratke pripovedi, ki jih je nato lepila v koledar Mohorjeve družbe. Umrla je 10. maja 1937.

Peter Jakelj, šesti otrok Jožefa in Magdalene Jakelj, se je rodil 31. 10. 1886. Bil je edini, za katerega se je mati odločila, da se bo šolal na gimnaziji v Kranju. Konec njegovega šolanja je v terenskem zvezku M. Matičetovega opisan tako: »Od l. 1897 do 1900 študiral v Kranju. Mama je hotela, da bi postal duhovnik. Ob božičih so mu rekli doma mati, da komaj čakajo, kdaj bo novo mašo pel. Od tistega, ko se je vrnil v šolo v Kranj, do maja knjige niti pogledal ni. Zanj je bil udarec. Prej je imel veselje do študiranja, potem pa je izstopil, ker se je bal, da bi bil duhovnik. Le mizarkega ali ključavničarskega (poklica) si je želel. Mati ga je silila, da bi bil špengler, pa ni hotel. Oče je potegnil z njim: 'Hudič, pusti ga, če noče, da bi mišnce delov. Naj bo pa tišler al kar že.' Končal tri gimnazije v prvi šoli.«¹⁹

Izučil se je za mizarja. Njegov nečak Mirko Košir omenja, da je, »preden je na svoje začel«, delal tudi po v več krajih po današnji Avstriji. »Gremo v Nemce,« so rekli.

Od l. 1908 do l. 1911 je bil pri vojaki v Beljaku, pri 3. artilerijskem regimentu.²¹ Milku Matičetovemu je povedal, da je tam bril, igral na harmoniko (še celo na ohceti), v delavnici mizaril in da je bilo tam več »takih tičev«, ki so tako kot on znali pripovedovati.

Med I. svetovno vojno je bil Peter v Galiciji. Danica Hostnikar se sicer spominja, da so se na stara leta možje radi pogovarjali o svojih medvojnih doživetjih, vendar ne izvemo, kaj je med vojno doživljal. Sam jo je M. Matičetovemu omenil le v enem primeru: »Pa študiral, kako je to, da blagoslavlja gospod in odvezo daje vsem, pa pravi, da bojo šli naravnost v nebesa, če bodo one streljali. Na drugi strani pa prav tako. To nekaj ne more biti v redu. On bo tudi odšel v nebesa, če bo mene ustrelil!«²²

L. 1914 se mu je rodil sin Fritz; l. 1915 se je z otrokovo materjo Lenko Vandotovo tudi poročil. Hči Marica se je rodila l. 1918. Peter je – tako kot drugi Smerinjekovi otroci –

¹⁹ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 4; zapis. 17. 3. 1955.

²⁰ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 1; zapis. 21. 12. 1952.

²¹ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 1; zapis. 20. 12. 1952.

²² Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 4; zapis. 18. 2. 1953.

od staršev dobil del velikega Smerinjekovega polja, na katerem sta si z ženo Lenko postavila majhno hišico²⁴ (Smerinjekovo domačijo je kasneje podedovala njegova sestra Nežka). Na dveh njivah sta pridelovala potrebni živež, predvsem krompir. Imela sta kravo, nekaj ovc in do II. svetovne vojne tudi kakšno kozo. Sicer pa si je Peter ob hiši uredil mizarško delavnico in družino preživljal z mizarjenjem.²⁴

Njegova delavnica je bila sprva navadna lesena baraka, ena izmed mnogih, ki so po kranjskogorskih poljih in vrtovih ostale kot spomin na I. svetovno vojno. Tudi streha je bila lesena, po stenah pa je deske prekrivala lepenka. Čez nekaj let ji je Peter popravil streho, kasneje pa jo je tudi obzidal.²⁵ Veljal je za dobrega mizarja. Izdeloval je vsakovrstno pohištvo (od omar in skrinj do zibelk), okna, vrata, krste, »štokerle in prunkce« (stolčke), cokle, okvirje za slike, križe in ploščice z nagrobnimi napisi, pinje, deske za mesenje testa, kuhalnice /.../ – skratka vse, kar je lesenega takratno življenje zahtevalo. Po hišah je popravil stare pode, stene, okna in vrata. Hodil je tudi v »štéro« v sosednje kraje: »Se je tako zgovoru, da je bil na hrani tam, pa vās orodje so mu ke pārpeljal, je pa delal en mesec, dva, al pa dālj, al pa mājnj, al pa mogoče en teden. Če je blo vāč kot en teden, se je že splāčalo, dārgač pa ne. Pa ponavad pozimi.«²⁶

Kot mizarški mojster je Peter imel tudi vajence, ki so se pri njem učili za mizarške pomočnike. Če so starši šolanje plačali, so se učili tri leta, sicer pa štiri (zadnje leto so delali za mojstra). Mirko Košir, ki se je pri svojem stricu učil mizarškega poklica, se spominja: »O, je bil kar strog. Red je mogu bit. To sām se še zdej navadu. Jās, ponoč mi žihār oči zavežeš, pa bom točnu povedov, kje mam vsak orodje. To je hotu met, red. Potem pa vse od začetka. Vse na roke. Ta prvo žagat, žagat vse. Pole pode smo /.../ Pol je pa narisal. Ta prvo na bolj slabe deske, poj s mogu pa nardit. Ta prvo s mogu znat obālče nabrusət, tiste dleta – o, je bil tist vrteči kamān – de je rezal. Poj žage. Žage n cajt nismo brusil. Šele tretje leto, rajtam, k smo se učil, de sām smov že žago nabrusət mizarško.«²⁷

Peter Smerinjekov iz lesa ni izdeloval le uporabnih predmetov. Ob večerih, pogosto tudi med pripovedovanji, je rezljal drobne lesene figurice za jaslice. V njegovi delavnici so visele na vrvici ali pa so bile zasajene na drobne lesene zatiče: osliček z dvema vrečama na hrbtu, pes, prašič, krava, slon, kamela, žirafa, bicek, koštrun, črna ovca itd.²⁸ Otrokom iz širšega sorodstva je za Miklavža izdeloval igrače: kmečke vozičke – lojtrnike, živali vseh vrst ali majhne, pobarvane in poslikane zibke.²⁹ Nečak Mirko Košir, ki ima podobna nagnjenja, se spominja, da je iz lesa izrezljal in pobarval gamsovo glavo v naravni velikosti in ji je dodal pravo rogovje. Izdelal je leseno miniaturo Smerinjekove domačije, okoli katere so se pasle celo drobne lesene kokoške in druge živali. Na stara leta, ko je njegovo delavnico prevzel in posodobil sin Fritz, se je kratkočasil z izdelovanjem v lesene okvirje vloženi miniaturo kmečkih prostorov.

²⁴ Ivana Gregori se Smerinjekovega domovanja spominja takole: »Tista hišca je bla mejhna, po lesu je dišalo. Naravnost kuhnjca, na desno hiša – tam, kjer je bla lončena peč, tud postelja – , na levo sobca, delavnica zunaj hiše, zraven pa še hlevček. So pa mel, k b strela udarla. So bli tak, de če s šu notar, s mogu, kot pāp nar rečejo, čez stopat. Navlečen, za tist jim ni blo mar.« Njen opis se glede na njeno starost (roj. 1941) najverjetneje nanaša na Smerinjekovo domačijo v 50-ih letih. Posnetek narejen 27. 6. 1997.

²⁵ Povedala Danica Hostnikar; posneto 16. 9. 1997.

²⁶ Povedal Mirko Košir, sin Petrove sestre Neže, ki se je pri stricu Petru tudi učil za mizarja; posneto 25. 9. 1997.

²⁷ Povedal Mirko Košir; posneto 25. 9. 1997.

²⁸ Povedal Mirko Košir; posneto 25. 9. 1997.

²⁹ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 1; zapis. 22. 12. 1952.

³⁰ Danica Hostnikar še vedno hrani poslikano zibko, ki jo je od strica Petra dobila njena posvojenka Mojca.

Nečaku Mirku je poklonil zvesto podobo svoje stare delavnice, v kateri ga je učil mizariti. Majceno leseno pohištvo in orodje je izrezljano in razporejeno natanko tako, kot je bilo v resnici; celo drobceno oblanje je prilepil na tla. Na hrbtno stran pa je pripisal: »V spomin naredil, kako smo prej delali vse na roke brez strojev, ko sem bil jaz mizarški mojster od 1913–1957. Kranjska gora, Jakelj Peter, v 89. letu.« Menda se je na vse svoje izdelke rad podpisal in vedno dodal letnico.

Smerinjekova ustvarjalnost pa je našla tudi drugačne, na les nevezane poti.

Zelo rad je risal in slikal. Če je le mogel, je stolu, ki ga je stesal, okrasil naslonjalo, prebarval je mizo, poslikal je zibko, skrinjo, pinjo ali z encijani okrasil nadstrešek na leseni vrtni uti. Sam Smerinjekov je bežno omenil poslikavanje sedmih srednjeveških tabel po vasi, za katero naj bi ga prosil sam župan.³⁰ Marija Švagelj³¹ se še vedno zelo jasno spominja, da ga je nekoč kot otrok zmotila med slikanjem Kristusove podobe in da ji je ob tem povedal, kako težko je naslikati svetlobo v očeh. Vemo tudi za njegov portret Aleksandra in Wilsona ob koncu I. svetovne vojne.³² V rokopisnih zvezkih Milka Matičetovega si je z risbo pomagal razložiti, kako si je predstavljal Bédanca, kako Brinčlja in kakšne so bile lesene figurice, ki jih je izrezljal.³³ Za Svete tri kralje je otrokom iz bližnjih hiš izdeloval krone, s katerimi so hodili po hišah: »Je dal tak trši papir in je potem, ne vem, s čim je on, de se je potem tista reč svetla. Je našprical gor še kakšne zvezde.«³⁴

Igral je na harmoniko in kot godec gostoval na ničkolikih svatbah in drugih veseljih. Najraje je omenjal pustne in se pohvalil, da je »čez pusta« v Ratečah večkrat igral kar po tri dni, od sobote do srede.³⁵ Po delu so se vaščani s Smerinja pogosto zbrali pri Koleselnu, kjer se je tudi zaigralo in zaplesalo. Stric Peter je znal za šalo zaigrati tudi na glavnik in metlo hkrati.³⁶

V kranjskogorski gledališki skupini je bil zdaj igralec, zdaj režiser, po potrebi tudi pisec ali prirejevalec tekstov, v njegovi mizarški delavnici pa so nastajale kulise za predstave.³⁷ V igri Skapinove zvijače je igral glavno vlogo; menjaval je narečja: bovško, koroško, kranjskogorsko.³⁸ 21. 12. 1952 je povedal, da ga še vedno (šestinšestdesetletnika) pokličejo v gledališče, če »kako foksnersko vlogo nucajo«.³⁹ Še l. 1967 je (enainosemdesetleten) v igri Tri neveste v pokoju igral ženina, sam je priredil besedilo za igro, M. Matičetov pa ga je našel ravno pri pisanju plakatov za predstave.⁴⁰ Lenka Hlebanja se ga še vedno spominja kot čudovitega Krjavlja v Jurčičevem Desetem bratu. Bil je tudi eden izmed glavnih pri kranjskogorskem pustu,⁴¹ na Miklavžev večer pa se je večkrat preoblekel v Miklavža in potem po soseski obiskoval otroke.⁴²

Kot kaže, se je Smerinjekov že od svojih šolskih dni spogledoval s pisanjem leposlovja. Po pripovedovanju pripovedi Islandski ribič, ki si jo je izmislil sam, omeni, da je

³⁰ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 4; zapisano 17. 3. 1955.

³¹ Smerinjekova sovaščanka; k Smerinjekovim je nosila hrano za očeta, ki je mizaril v delavnici pri Petrovem sinu Fritzu.

³² Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 1; zapis. 20. 12. 1952.

³³ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 1; zapis. 20. 12. 1952.

³⁴ Povedala Ivana Gregori; posneto 27. 6. 1997.

³⁵ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Peter Smerinjekov; zapisano 22. 2. 1958.

³⁶ Povedal Mirko Košir; posneto 16. 9. 1997.

³⁷ Povedala Danica Hostnikar in Cuznar Lojze; posneto 25. 9. 1997.

³⁸ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 1; zapisano 21. 12. 1952.

³⁹ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 1; zapisano 21. 12. 1952.

⁴⁰ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Peter Smerinjekov; zapisano 6. 3. 1967.

⁴¹ Matičetov rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 1; zapisano 22. 12. 1952.

⁴² Povedala Ivana Gregori; posneto 27. 6. 1997.

že v šoli v Kranju pod klopjo pisal morsko povest, pa ga je razrednik našel in ga zapisal v razrednico.⁴³ Še preden je šel v vojsko, kakih 20 let star, je napisal dramo v več dejanjih z naslovom *Pilznar Jaka*.⁴⁴ Tudi pesnil je, vendar natančnejših podatkov o njegovem pesnjenju nimamo. L. 1957 pa je napisal tri prozna besedila: *Metin Janez – skrivač* (Delno resnična zgodovinska povest), *Kako je pastir Luka zastupil medveda ter Božja dekla Smrt in čevljar Lovro*.⁴⁵ Nameraval jih je objaviti pri Mohorjevi družbi, vendar se le-ta zanje ni ogrela.

Predvsem med otroki pa je bil izredno priljubljen kot pravljicar. V njegovi delavnici se je stiskalo in na pripovedi čakalo tudi po dvajset otrok, predvsem tistih s Požarja.⁴⁶ »S spodnjega konca s mu že srečo, de s zravn pãršu, zato k je blo zasedeno,« se je pošalil Lojze Cuznar, ki je na »storjice« prihajal s spodnjega konca Kranjske Gore. Pripovedoval jim je pripovedi iz izročila in take, ki si jih je sam sproti izmišljeval. Omenili smo že, da je pripovedi iz izročila večinoma prevzel od svoje matere. Ob dveh pripovedih je kot vir navedel tudi očeta, poleg tega pa je omenil, da so imeli doma tudi dve dekli in hlapca,⁴⁷ ki so včasih kakšno povedali in da je nekaj pripovedi prinesel od vojakov. Materine pripovedi so v veliki meri vezane na lokalno kmečko življenje in lokalno bajčno izročilo. Kako živo jih je doživljal kot otrok, potrjujejo naslednje izjave: »Sem bil še čist majhen, sem bil pet let star mogoče, pa sem si predstavljal tole Črno lopo,⁴⁸ da bo za nas dobro zavetje v slučaju, če bo kakšna vojska. Še zdaj to vidim. Sem mislil, gor bo dobro, pri Pehti – ker sem slišal tako pripovedovati.«⁴⁹ Ali: »Ko sem zaslišal Bédanc, se mi je zazdelo, kot da bi me kdo po glavi!«⁵⁰ Pripovedim o hudcih, divji jagi, mrtvecih, ki ponoči okrog hodijo, je tako živo verjel, da ga je »šele pri vojakih strah popustil.«⁵¹ Ravno preko Petra Smerinjekovega so pripovedi o Kekcu, Pehti, Bedancu in Kosobrinu našle pot do Josipa Vandota, ta pa jih je nekoliko predelane prenesel v širšo slovensko javnost. Sam Smerinjekov z Vandotovimi izpeljavami ni bil zadovoljen.

Zdi pa se, da se nekdanji Smerinjekovi poslušalci danes še veliko bolj spominjajo tistih pripovedi, ki si jih je izmišljeval sam. Vlekel jih je po cel teden ali po 14 dni. Tudi Smerinjekov sam se je pohvalil z njimi: »Velik je takih, k jih sam zgruntam, zložim, seštediram.«⁵² Ali: »Doživljaj, kratek, sam razpletu, pa je pãršla cela storja. Na tist podlag sem raztegov.«⁵³ In še: »Štirinajst dni sam jo pravo atrokam ob večerih, po tri, štir ure. Danes sam nehov, pa že za jutãr gruntov naprej.«⁵⁴

Sicer pa – naj nam natančnejšo sliko o tem, kako se je njegovo pripovedovanje dogajalo, ustvarijo naslednji štirje zapisi:

Milko Matičetov (beležka v terenskem zvezku):⁵⁵

⁴³ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 1; zapisano 21. 12. 1952.

⁴⁴ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 1; zapisano 20. 12. 1952.

⁴⁵ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Peter Smerinjekov; zapisano 22. 2. 1958.

⁴⁶ Povedala Danica Hostnikar; posneto 16. 9. 1997. Požar se je reklo delu Kranjske Gore, v katerem je Smerinjekov živel.

⁴⁷ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 4; zapisano 19. 2. 1953.

⁴⁸ Črna lopa je po kranjskogorskem izročilu votlina, v kateri je živela Pehta.

⁴⁹ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 2; zapisano 22. 12. 1952.

⁵⁰ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 4; zapisano 19. 2. 1953.

⁵¹ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 3; zapisano 16. 2. 1953.

⁵² Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 1; zapisano 20. 12. 1952.

⁵³ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 1; zapisano 20. 12. 1952.

⁵⁴ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 1; zapisano 20. 12. 1952.

⁵⁵ Rokopisni zvezek M. Matičetovega z oznako Jakelj 1; zapisano 21. 12. 1952.

Jakelj zvečer pripoveduje otrokom. Kar v delavnico jih pelje, na mizo pripravi fižol ali ječmen ali karkoli za zbiranje, da delajo, on pa pripoveduje in kaj rezlja. Zna lepo slikati in tudi igrače rezlja, konjičke itn. O hudičih, vse mogoče jim pripoveduje, da jih je kar strah in so matere hude. Hodijo pa le iz cele vasi, ne samo sosedje.

Ivana Gregori:

«Smo se otroc na vasi igral, pa če je kdo reku: 'Gremo k stricu Petru, nam bo storjo povedal,' pa smo šli. To smo ga prekinli kar sred dela. Zdej pa – če je začel tako, de je reku: al vam povem od jare kače ali od steklenga polža, potem smo vedal, de ne bo nač. Zato k poj smo rekæl: 'Pa od steklenga polža.' 'Ja, je pa od jare kače bæl dolga!' 'Pa od jare kače!' 'Ja, je pa od steklenga polža bæl dolga!' In se ni dal premaknit. Kadar je bil pa razpoložen, je pa – je mu fajfo – je fajfo pæržgal, smo se usedal tko okrog njega, pa je pravu. /.../ Včasih je prekinu delo, včasih tud kaj delal zraven, pa ne oblal al kaj takga, da bi bil šum. /.../ Torej jæs se ga spomnem, star, tisto čedro je mu, včasøh, no, največkrat v delavnici. Tiste hlače so mu tko nekam visele, ves od oblanja, pa porasu, ker takrat so možakarji samo enkrat na teden hodil k brivcu. Tam je blo tud pozim, je blo notær lepo toplo. In jæs se tega tko spominjam. To je blo tko neki, to smo ga, z odprtimi usti smo ga poslušal.»

Mirko Košir, Smerinjekov nečak:

«Otroc so pæršli v delavønca not, poj je pa naštimov cela košara tistih færžolov, k je mela teta Lenka prašiče včasøh, pa kravca sa mel, pol so pa otroc færžov lušæl al kej tacga, on je pa storje pravu. Storje. Pa v delavønci not. Delavønca je bla pa kar lesena. Jæs søm se lih učil takrat. Pa še pred sma hadil, k se še učil nisøm, ja, ja, pašlušat tiste. Pa sma karuza lušæl pa tak. /.../ Sej se j kar sprot zmišljevov: konc tega dela, pa spet naprej, včasøh je bla cel tedøn tista ena. Po je bu pa nas strah, včasøh še domov nismo upal, pa j mama pæršla, al pa ata, al pa kašøn drug, de j nas spremljov. O, to so otroc hadil s cele vasi gor, ene deset, petnajst.»

Danica Hostnikar, Smerinjekova nečakinja:

«No, čakte zdej, de vam povem, kako je blo, ko je stric Peter. Smo bli še mejhen atroc. Zdej, tam smo bli doma, ne, pær Smerinjek, stric Peter se je pa poroču tlele, k je na konc, to je blo vse do smučišča, to je blo vse Smerinjekovo. Si je hišco mejhno naredu. /.../ No, in on je bil mizar. Hišco sta delala, ampak delavønca je bla zavn, no, sej je še zdej kot ena podrtija, ne. In so mel mejhno kuhønco, sam spat so hodil v ta novo, ker so novo naredli, a ne. Tko mejhna kuhønca je bla, tkole kokær zdejle, vidte (pokaže pol svoje kuhinje). Pa je bil štedilnik, pa klop, pa ena mejhna miza. In not se nas je nagnetlo tud dvejet otrok: pa na prunkci, pa na kolenah, mene je mu na kolenah, pa smo se prov tepæl, kdo bo na kolenah. In pošlušte, on je govoru, on je iz rokava stresov, ampak sprot zmišljevov, veste, tak dar je mu. Ker če dvakrat ni znal – sej jih je velikkrat eno in isto povedal, ne, tko tud, že velikkrat, ane. Ker to se spominjam, ene tri leta, de smo tkole hodil, to pa pozim. In če smo se spomænli, a ne, de je dærgač povedal, al smo ga! Kako je znal hitær potem popravljat, veste, pa besede nazaj jemat, pa tko. Ježeš Marija, to smo, z odprtimi usti, tkole (pokaže). 'Stric, koku pa j bu pole?' 'Ja, pole j bu pa tako. Čajte mawo,' pa se je naveličal že, 'pačajte mawo, no. Zej morøm pa mejhøn vøn jæt, a ne, de se bom shladu,' nekam tko pærbližno je povedal, pa to zato, k je bla ura že enajsta zvečer pa tkole. Zej kako, mi nismo hotel jæt domu, a ne. In pol je pa tko, de je zginu, pol pa ga nač væč nazaj ni blo, a ne. No, pol

je šu pa v hišo, a ne, pol smo pa pačas, cincal pačas prot domu. Pər Koleslno, pər Smerinjeku, pər Iwancu. To nas je blo tok, ene dvejšet otrok. /.../ Cel Požar. /.../ Pa tud ta velki, sej nismo bli sam ta mejhni, pošlušte, so bli tud taki, k so bli takrat že stari kakər moj vnuk, ene, ene 12 let pa 14. To je vse, un so pa sedel še v berštat, so rekəl, a ne, v delavnici, k je biv tist, ja, delovna miza. Vratca so bla odprta, a ne, Ježeš Marija, pol k se je pa naveličov, k nəč vəč ni mogu govort, po smo se šli pa skrivat, pa nam je pomagat, de smo se skrival. Pa v tružo nas je zapəru, a ne, k je truge tud delat, ane, tok de nas niso najdəl, pa tko naprej. To so taki spomini, de vam povedat ne morem. /.../ On sam de se je vsedu, pa je že. Ta pəru sta po ene dva pəršla, pa tko. 'Ja, stric, pavejte storja.' Storja sma rekəl, a ne. Pa je začel kej govort, a ne, pačas sa že šli, pa eden drugmu hadil pravt: 'Je že začel, je že začel.' Tko da, zlo nas je mu, otroke je mu grozən rad. /.../

Veste, kako je on znal? On je znal vključit mejhne otroke in de je iz vsake pravljice, storje, ne, se je čutlo tud vzgojen smisel. Veste, de je tko znal. Ampak bil je pa zmerej en priden pobəč al pa ena pridna deklica, pa pol, kako je, seveda, takrat je blo povezan tud z molitvijo /.../ Največ pa sa bli pastirčki. /.../ In tko smo se vživel, in tko smo se vživel, de če je blo: 'Ja, kje pa je bil?' 'Ja, ta gori v Vitrancu.' Poslušte, še ven nas je poslat, de smo šli gledat, k je luna svetwa. 'No, a vidte tamlele gori?' Mi smo si vse predstavljat. /.../

Summary

Folklore Narrator Peter Jakelj-Smerinjekov

Folklore narrator Peter Jakelj-Smerinjekov of Kranjska Gora was first discovered by Milko Matičetov in 1952. In the 1950's and 1960's Matičetov wrote down and also recorded a large part of Smerinjek's repertory. The information about the man to whom the voice from the tape recorder had belonged, however, is rather meagre. Yet it would be interesting to know who he had learned to narrate stories from, who was the original source of these stories, who were they told to, what he did in life, what were his thoughts, etc. Since Smerinjekov died in 1979 some of these questions will never be answered. But by interviewing people who knew him and his stories well we managed to put together an interesting mosaic which reveals him as a man of many talents.

His parents had decided that Smerinjekov (1886-1979) was the only one of thirteen children destined to study. Since he did not wish to become a priest he never finished high school. He learned the carpenter trade and earned enough to support his wife, their two children and himself. Aside from a variety of objects for everyday use he also carved small wooden figurines, handsomely crafted toys for children, miniatures of farmhouse rooms, etc. He liked to draw and paint. He played an accordion. He was an actor, director and even playwright or text editor for the Kranjska Gora theatre group. He wrote several works of fiction (prose, poems, a drama). Above all, however, he was an outstanding narrator. As many as twenty children would crowd into his workshop to listen to his stories. He would tell them traditional stories most of which he had heard from his mother, or invent new ones on the spot.

Maksim Gaspari z ženo in Milko Matičetov (desni) na poti proti Vršiču (julij 1957). – Foto V. Vodušek